

УДК 339.137.2:338.43

О. І. Дацій,

д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки бізнесу,

ПрАТ "ВНЗ "Міжрегіональна академія управління персоналом", м. Київ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7436-3264>

І. І. Каліна,

д. е. н., професор, завідувач кафедри маркетингу,

ПрАТ "ВНЗ "Міжрегіональна академія управління персоналом", м. Київ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5662-6967>

Л. О. Карбовська,

к. е. н., доцент кафедри маркетингу,

ПрАТ "ВНЗ "Міжрегіональна академія управління персоналом", м. Київ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5333-1653>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.11.33

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЕКТІВ СТАБІЛЬНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗАСАДАХ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТНИМИ ПЕРЕВАГАМИ

O. Datsii,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Business Economics,

Private Joint Stock Company "Higher Educational Institution "Interregional Academy of Personnel Management"

I. Kalina,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Marketing,

Private Joint Stock Company "Higher Educational Institution "Interregional Academy of Personnel Management"

L. Karbovska,

PhD in Economics, Associate Professor of Marketing,

Private Joint Stock Company "Higher Educational Institution "Interregional Academy of Personnel Management"

MODELING OF PROJECTS FOR THE STABILITY OF THE FUNCTIONING OF AGRICULTURAL ENTERPRISES ON THE BASIS OF COMPETITIVE ADVANTAGES MANAGEMENT

Запропоновано методологічні підходи до формування теорії циклічності та аграрних криз на мікрорівні. Уточнено визначення стабільності функціонування аграрного підприємства на основі синтезу фінансово-економічного та стратегічного підходів. Запропоновано методику діагностики стабільності функціонування аграрного підприємства на основі найважливіших індикаторів внутрішнього та зовнішнього середовища аграрного підприємства. Обґрунтовано бізнес-процесний підхід до проведення діагностики стабільності функціонування аграрного підприємства. Розроблено механізм забезпечення стабільності функціонування аграрних підприємств та надано методичні рекомендації щодо застосування заходів стабілізації функціонування аграрних підприємств.

Проведений аналіз методичних підходів до оцінки фінансової стійкості дозволяє зробити висновок, що фінансова стійкість може розглядатися у вузькому плані як структура майна та зобов'язань, що сприяє довгостроковій платоспроможності підприємства та у широкому плані як фінансово-економічна стійкість, що характеризується не лише достатністю коштів для здійснення господарської діяльності, а й ефективним їх використанням.

Визначено, що наведені методики фінансового аналізу за допомогою фінансових коефіцієнтів оцінюють насамперед поточний стан підприємства, оскільки ґрунтуються на ретроспективному аналізі. Для прогнозування стійкості функціонування підприємства у перспективі використовуються у зарубіжній та вітчизняній практиці факторні інтегральні моделі оцінки фінансового стану.

Встановлено, що фінансовий аналіз дозволяє провести діагностику діяльності підприємства лише в одному напрямку, на основі показників, що характеризують внутрішнє середовище підприємства, що мають кількісний вираз. Але в даний час в умовах посилення впливу зовнішніх факторів на ефективність діяльності підприємства велике значення набуває комплексного стратегічного аналізу, який у тому числі покликаний оцінити ступінь стабільності у зовнішньому середовищі. Ще однією важливою особливістю є використання методу угруповання аграрних підприємств при оцінці економічного стану та господарської діяльності. Найбільш поширений фінансовий підхід, поділ на платоспроможні, неплатоспроможні, рентабельні, нерентабельні. Розподіл аграрних підприємств на групи можливий шляхом оцінки їх конкурентоспроможності, тобто, за рівнем їхньої адаптації до ринку та стабільності функціонування на ньому, використовуючи також якісні характеристики, але що відображають стратегічні позиції даних підприємств у зовнішньому середовищі. Визначити позицію підприємства у зовнішньому середовищі можна з допомогою методів стратегічного аналізу: традиційних SWOT, PEST тощо; нових передусім інтегральних методів оцінки конкурентоспроможності.

Визначено, що конкурентоспроможність та фінансово-економічна стійкість є взаємопов'язаними характеристиками стабільності аграрного підприємства. Якщо фінансово-економічна стійкість показує внутрішню стійкість підприємства, то конкурентоспроможність як вона реалізована у зовнішньому середовищі. Проведений аналіз дає нам змогу дати визначення стабільності (стійкості) аграрного підприємства.

Methodological approaches to the formation of the theory of cyclicity and agrarian crises at the micro level are proposed. The definition of the stability of the functioning of an agricultural enterprise is specified based on the synthesis of financial-economic and strategic approaches. A methodology for diagnosing the stability of the functioning of an agricultural enterprise is proposed based on the most important indicators of the internal and external environment of an agricultural enterprise. A business process approach to diagnosing the stability of the functioning of an agricultural enterprise is substantiated. A mechanism for ensuring the stability of the functioning of agricultural enterprises is developed and methodological recommendations are provided for the application of measures to stabilize the functioning of agricultural enterprises.

The analysis of methodological approaches to assessing financial stability allows us to conclude that financial stability can be considered in a narrow sense as the structure of property and liabilities, which contributes to the long-term solvency of the enterprise and in a broad sense as financial and economic stability, which is characterized not only by the sufficiency of funds for carrying out economic activities, but also by their effective use.

It was determined that the above methods of financial analysis using financial ratios primarily assess the current state of the enterprise, since they are based on retrospective analysis. To predict the stability of the enterprise's functioning in the future, factor integral models of financial condition assessment are used in foreign and domestic practice.

It was established that financial analysis allows diagnosing the enterprise's activities in only one direction, based on indicators that characterize the internal environment of the enterprise, which have a quantitative expression. But currently, in the conditions of increasing influence of external factors on the efficiency of the enterprise, a complex strategic analysis is of great importance, which, among other things, is designed to assess the degree of stability in the external environment. Another important feature is the use of the method of grouping agricultural enterprises when assessing the economic condition and economic activity. The most common financial approach is the division into solvent, insolvent, profitable, unprofitable. The division of agricultural enterprises into groups is possible by assessing their competitiveness, i.e. by the level of their adaptation to the market and the stability of functioning on it, also using qualitative characteristics, but reflecting the strategic positions of these enterprises in the external environment. The position of the enterprise in the external environment can be determined using strategic analysis methods: traditional SWOT, PEST, etc.; new, primarily, integral methods of assessing competitiveness.

It has been determined that competitiveness and financial and economic stability are interrelated characteristics of the stability of an agricultural enterprise. If financial and economic stability shows the internal stability of the enterprise, then competitiveness is how it is implemented in the external environment. The analysis conducted allows us to determine the stability (sustainability) of an agricultural enterprise.

Ключові слова: моделювання проектів, стабільність функціонування аграрних підприємств, управління конкурентними перевагами.

Key words: aproject modeling, stability of agricultural enterprises, management of competitive advantages.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Найважливішою умовою відновлення потенціалу аграрного сектору економіки є ефективний менеджмент на аграрних підприємствах. В даний час перед керівництвом підприємств гостро постають завдання — подолати та запобігти кризовим явищам та забезпечити стабільність функціонування підприємств.

Функціонування аграрного підприємства — процес послідовної зміни станів на кривій його життєвого циклу. Крайніми кордонами, анти-

подами даних станів є кризовий та стабільний стан. Необхідно створення системи діагностування фінансово-економічного стану аграрних підприємств для попередження виникнення кризових явищ, неплатоспроможності та банкрутства. В основі формування системи діагностики стабільності функціонування аграрних підприємств лежить вивчення закономірностей функціонування та розвитку аграрного підприємства, сільськогосподарської галузі загалом.

Актуальність теми зумовлює не тільки важливість діагностичних процедур в управлінні, але насамперед властивий сільськогосподарському виробництву високий ступінь ризику і нестабільності, що пов'язано як з безпосередньо властивими йому внутрішніми властивостями, так і з змінами зовнішнього середовища, що постійно посилюються. Сільськогосподарська продукція має нееластичний попит, що з відносно постійним рівнем споживання. Природні, ринкові, економічні та інші чинники значно впливають на виробництво сільськогосподарської продукції, що призводить до нестабільності рівня виробництва. Ці об'єктивні обставини роблять рівновагу між попитом та пропозицією на сільськогосподарському ринку не тривалою та нестійкою. Забезпечення стабільності функціонування аграрних підприємств має ґрунтуватися на виявленні внутрішніх та зовнішніх факторів стійкості, здійсненні комплексу заходів як стратегічного, так і тактичного характеру.

Одним із передових методів побудови інформаційно-аналітичних систем є процесний підхід в управлінні, сутність якого полягає у формуванні моделі процесів підприємства та управління цими процесами для досягнення стабільності та ефективності діяльності аграрного підприємства.

АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

Теоретичні основи макроекономічної теорії криз та циклів були закладені такими видними вченими, як Дж. М. Кейнс, Й. Шумпетер, П. Самуельсон, Дж. Хінкс та ін.

Різні підходи до оцінки конкурентоспроможності, зокрема. аграрних підприємств представлені у дослідженнях таких вчених, як І.І. Ансофф, М. Портер, Р. Акофф, П. Дойль, А. А. Томпсон, А. Дж. Стрікланд та ін. Процесний підхід до управління є новим напрямом у менеджменті, біля його витоків стояли такі зарубіжні вчені, як М.М. Хаммер Дж. Чампі, М. Робсон, Ф. Уллах та інші.

Нині існує потреба у системному науковому дослідженні стабільності функціонування аграрних підприємств із різних сторін: фінансової; економічної; ринкової; стратегічної.

ФОРМУЛЮВАННЯ МЕТИ

Дослідити процеси моделювання проектів стабільності функціонування аграрних підприємств на засадах управління конкурентними перевагами.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Спочатку проблема стабільності соціально-економічних систем досліджувалась економістами на макрорівні [1, 2]. Насамперед це було викликано економічними кризами, які розглядалися як стани економічного розвалу в країні або групі країн, внаслідок різкого падіння виробництва та рівня життя населення. Тому обсяги виробництва, рівень зайнятості та інфляції є основними показниками макроекономічної нестабільності. В даний час ідея циклічності переноситься на мікроекономічний рівень та представлена у формі теорії життєвого циклу підприємства [3].

Життєвий цикл підприємства розглядається як циклічна тенденція збільшення (зменшення) масштабу виробництва та частки ринку, як життєвий цикл його конкурентних переваг на основі побудови кривої фінансових результатів. На нашу думку, криву життєвого циклу підприємства необхідно будувати за допомогою інтегрального показника фінансового становища підприємства, оскільки фінанси відбивають кінцеву результативність функціонування підприємства.

Один з головних висновків, який можна зробити, розглядаючи теорію життєвого циклу підприємства — це неминучість кризи та необхідність антикризових заходів. Забезпечення стабільності функціонування підприємства є складним, комплексним, системним завданням, що має фундаментальну основу у вигляді різних теорій та концепцій. На нашу думку такою основою є: загальна теорія систем; загальна теорія криз; економічні теорії криз; теорії економічних циклів; теорії життєвого циклу підприємства, продукту, галузі.

Для забезпечення стабільності та розвитку підприємства також необхідно використовувати усі досягнення сучасного менеджменту. Проблема забезпечення стабільності підприємств розглядалася багатьма економістами, але більшість із них досліджували лише окремі аспекти стійкості, водночас існує необхідність об'єднати та систематизувати дані дослідження та досвід. Сільськогосподарське виробництво має високий рівень ризику і нестабільності, що пов'язано, як із безпосередньо властивими йому внутрішніми властивостями, так і з змінами зовнішнього середовища, що постійно посилюються. Еволюція моделей стратегічного управління показує, нові моделі великою мірою враховують чинники нестабільності і орієнтовані на забезпечення стійкості підприємства. В

даний час такими моделями стратегічного управління є: управління стратегічними завданнями, управління слабкими сигналами, управління в умовах стратегічних несподіванок, які дозволяють діагностувати рівень нестабільності у зовнішньому середовищі та сформулювати механізми управління ситуаціями залежно від прогнозованого рівня нестабільності.

Дані моделі, що довели свою ефективність на практиці, вимагають доопрацювання з урахуванням специфіки сільського господарства та аграрних ринків для застосування на аграрних підприємствах. У економічній літературі в оцінці стабільності (стійкості) підприємства застосовуються переважно фінансові показники [1, 2]. Аналіз фінансової стійкості одна із напрямів фінансового аналізу та відбиває стійкість з погляду фінансової структури підприємства.

Проведений аналіз методичних підходів до оцінки фінансової стійкості дозволяє зробити висновок, що фінансова стійкість може розглядатися у вузькому плані як структура майна та зобов'язань, що сприяє довгостроковій платоспроможності підприємства та у широкому плані як фінансово-економічна стійкість, що характеризується не лише достатністю коштів для здійснення господарської діяльності, а й ефективним їх використанням.

Наведені методики фінансового аналізу за допомогою фінансових коефіцієнтів оцінюють насамперед поточний стан підприємства, оскільки ґрунтуються на ретроспективному аналізі. Для прогнозування стійкості функціонування підприємства у перспективі використовуються у зарубіжній та вітчизняній практиці факторні інтегральні моделі оцінки фінансового стану.

Фінансовий аналіз дозволяє провести діагностику діяльності підприємства лише в одному напрямку, на основі показників, що характеризують внутрішнє середовище підприємства, що мають кількісний вираз. Але в даний час в умовах посилення впливу зовнішніх факторів на ефективність діяльності підприємства велике значення набуває комплексного стратегічного аналізу, який у тому числі покликаний оцінити ступінь стабільності у зовнішньому середовищі. Ще однією важливою особливістю є використання методу угруповання аграрних підприємств при оцінці економічного стану та господарської діяльності. Найбільш поширений фінансовий підхід, поділ на платоспроможні, неплатоспроможні, рентабельні, нерентабельні. Розподіл аграрних підприємств на групи можливий шляхом оцінки їх конкурентоспроможності, тобто. за рівнем їхньої адаптації до ринку та стабільності функціонування

на ньому, використовуючи також якісні характеристики, але що відображають стратегічні позиції даних підприємств у зовнішньому середовищі. Визначити позицію підприємства у зовнішньому середовищі можна з допомогою методів стратегічного аналізу: традиційних SWOT, PEST тощо; нових передусім інтегральних методів оцінки конкурентоспроможності.

На нашу думку, конкурентоспроможність та фінансово-економічна стійкість є взаємопов'язаними характеристиками стабільності аграрного підприємства. Якщо фінансово-економічна стійкість показує внутрішню стійкість підприємства, то конкурентоспроможність як вона реалізована у зовнішньому середовищі. Проведений аналіз дає нам змогу дати визначення стабільності (стійкості) аграрного підприємства.

Стабільність аграрного підприємства — стратегічно певний стан, що характеризуються фінансово-економічною стійкістю (платоспроможністю, рентабельністю виробничої діяльності) та конкурентоспроможністю (стабільним становищем на ринку, як виробника конкурентоспроможної продукції за ціною та якістю).

Для забезпечення стабільності аграрних підприємств нами визначено фактори стабільності з метою ефективного впливу на них. Оскільки основний підхід щодо стабільності сільськогосподарських підприємств ґрунтується на поділі умов функціонування на внутрішні і зовнішні середовища, найбільш вірним буде поділ чинників стабільності на внутрішні і зовнішні, які залежно від напрямку змін можуть спричинити стійкість як позитивно, і негативно. Особливістю такого підходу до визначення факторів стабільності є комплексний, системний розгляд поняття стабільності аграрного підприємства. Таким чином, на стабільність функціонування підприємства впливають практично всі фактори життєдіяльності підприємства.

Ускладнення завдань управління підприємством призводить до постійної появи нових методів та технологій менеджменту. Заходи, спрямовані на забезпечення стабільності та розвитку аграрних підприємств, необхідно застосовувати залежно від ступеня стабільності та рівня розвитку підприємств.

Необхідно відзначити, що вибір заходів та способів забезпечення стабільності та розвитку має відповідати стратегії аграрного підприємства. Стабілізаційні заходи спрямовані на приведення підприємства у стабільний стан, превентивні заходи дозволяють запобігти настанню кризових ситуацій. Стратегічні (комплексні) заходи торкаються всіх сфер фінансово-господарської діяльності аграрних підприємств.

емств і застосовуються при значній нестабільності, кризовому стані підприємства. Найбільш поширеним способом стабілізації є реструктурування підприємства, яке розглядається нами у широкому розумінні як докорінні зміни в системі управління, виробничій, організаційній структурах, структурі капіталу, зобов'язань. Функціональні заходи спрямовані на ліквідацію вузьких місць в управлінні підприємством.

Отже, необхідність розгляду аграрних підприємств як учасників ринку, які у умовах конкуренції, з метою оцінки ступеня стабільності потрібен розгляд як показників його фінансової складової діяльності, а й показників конкурентоспроможності над ринком. Стратегічний і системний підхід до управління дозволяє забезпечити зв'язок фінансових результатів і конкурентних позицій за допомогою збалансованої системи цілей ("дерева цілей") та управлінських технологій, що реалізують ці цілі.

Забезпечення стабільності функціонування аграрних підприємств необхідно починати з проведення діагностичних та економіко-аналітичних розрахунків. Фінансовий аналіз проводився нами за допомогою різного типу моделей, що дозволяють оцінити та спрогнозувати фінансовий стан підприємств. Ситуації на підприємстві. Найбільшого поширення набули адитивні моделі.

Для порівняльної оцінки, конкурентного та стратегічного аналізу необхідна методика, що встановлює вагомість групових та одиничних показників у відсотковому відношенні, що дозволяє згладити коливання підсумкового показника внаслідок сильних відхилень приватних показників від нормативних значень.

Використовуючи принципи SWOT-аналізу нами охарактеризовано зовнішнє середовище аграрних підприємств (аналіз умов конкуренції), а також головні показники, що відображають сильні та слабкі сторони даних підприємств (внутрішній — управлінський аналіз) У процесі внутрішнього аналізу виявлено відповідність внутрішніх ресурсів та потенційних можливостей.

Загальна оцінка порівняльної конкурентоспроможності аграрних підприємств сформована за групами показників. Найбільш конкурентоспроможними підприємствами є великі підприємства, які мають стійкий фінансовий стан і найбільш ефективно використовують свій економічний потенціал.

ВИСНОВКИ

Досягнення стратегічної мети — виживання і стабільності функціонування підприємства в сучасних умовах, вимагає від управлінського персоналу вміння реально оцінювати фінансо-

во-економічний стан і рівень конкурентоспроможності, як свого підприємства, так і існуючих конкурентів. Однак одного вміння реально оцінювати фінансовий стан та конкурентоспроможність недостатньо для стабільного функціонування аграрних підприємств. Конкурентоспроможність підприємству може забезпечити лише ефективний менеджмент, заснований на сучасних управлінських технологіях.

Сучасний менеджмент характеризується широким набором інструментів управління. Багато хто з них вже досить довго використовується в практиці бізнесу і довели свою ефективність, інші тільки починають застосовуватися на підприємствах. Для аграрних підприємств найважливішого значення набувають методи управління що дозволяють забезпечити стабільність їх функціонування, оскільки підприємницька діяльність у аграрному секторі пов'язана з великими ризиками: природними, технологічними, інвестиційними, фінансовими.

Література:

1. Ігнатенко М. М., Леваєва Л. Ю., Мармунь Л. О. Конкурентні переваги як джерела організаційно-економічних пріоритетів розвитку фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств. Агросвіт. 2020. № 10. С. 4—10.

2. Шпикуляк О., Іванченко В., Хвесик Ю. Концепт організаційно-інституційного забезпечення розвитку зеленої економіки. Економіка природокористування і сталий розвиток. 2021. № 10 (29). С. 16—24.

3. Бондарчук Н., Васильєва Л., Міньковська А. Стратегічне управління інноваційним розвитком аграрного підприємства для забезпечення його фінансово-економічної безпеки. Підприємство та інновації. 2022. № 23. С. 37—41.

References:

1. Ihnatenko, M.M. Levaieva, L.Yu., and Marmul', L.O. (2020), "Competitive advantages as a source of organizational and economic priorities for the development of farms and agricultural enterprises", *Ahrosvit*, vol. 10, pp. 4—10.

2. Shpykuliak, O. Ivanchenko, V. and Khvesyk, Yu. (2021), "The concept of organizational and institutional support for the development of the green economy", *Ekonomika pryrodokorystuvannia i stalyj rozvytok*, vol. 10 (29), pp. 16—24.

3. Bondarchuk, N. Vasil'ieva, L. and Min'kov's'ka, A. (2022), "Strategic management of innovative development of an agrarian enterprise to ensure its financial and economic security", *Pidpryemnytstvo ta innovatsii*, vol. (23), pp. 37—41. *Стаття надійшла до редакції 19.05.2025 р.*